

Un tălmăcitor român uitat: Vlad Boțulescu și „exilul” său italian

Mauro Barindi

Doamnei Eugenia Dima, cu înaltă prețuire

Impostor sau victimă, logofăt, cum se autointitula, al Cantacuzinilor sau simplu scrib, diplomat sau aventurier, talentat tălmăcitor sau grafoman, cert este că olteanul Vlad Boțulescu din Mălăești reprezintă, sub multe aspecte, un personaj fascinant, emblematic, tragic, a cărui istorie deosebită, la limita dintre viață și moarte, este strâns legată de o serie de evenimente publice, câteodată rocambolești, demne de un adevărat „homme d'action”, care știe, însă, a fi și un exemplu de fidelitate și probitate. O asemenea personalitate nu putea să nu atragă atenția unor învățați și cercetători români, puțini, ce-i drept, precum Nicolae Iorga (1899, 1928, 1969), Dan Simonescu (1926), Emil Turdeanu (1985) și Dan Horia Mazilu (1979, 1991, 2003), care au vrut, totuși, să pătrundă, cum, de altfel, urmându-le exemplul, am făcut și eu, în lumea sa misterioasă¹. Semnalăm și prezentarea monografică a vieții și activității acestui cărturar din *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (v. DLIR 1979, 2002²), semnată de Algeria Simota.

Descoperit de colosul Nicolae Iorga, care pentru un timp l-a situat, direct sau tangențial, în centrul atenției sale de cercetător ale cărui eforturi s-au concretizat în câteva articole (v. Iorga, 1899; 1928), precum și într-un capitol al cărții sale închinată literaturii române a secolului al XVIII-lea (v. Iorga, 1969), Vlad Boțulescu își are un loc modest în istoriografia literară românească, el fiind, practic, necunoscut publicului larg, și, aproape total uitat, sau ignorat de filologi.

Astfel, despre el se știe că mai multe decenii a fost în detenție în Italia, la Milano, perioadă care poate fi definită ca „exilul” său italian – un exil *sui generis*, dar, totuși, unul în care a încercat să-și mențină propria identitate lingvistică și culturală, în ciuda anilor grei de temniță – consecință a evenimentelor conspirative împotriva Casei regale habsburgice puse la cale de prințul Radu Cantacuzino în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în care fusese implicat în mod direct ca secretar particular al amintitului nobil. În castelul de la Milano, Vlad Boțulescu a întreprins, între anii 1763 și 1764, o solitară activitate de tălmăcitor ce l-a captivat, după cum se pare, în ultimii săi ani de viață (este necunoscută data morții sale), dând la iveală patru traduceri

¹ O schiță biografică a lui Vlad Boțulescu se găsește în articolul meu apărut recent în „Romansk Forum”, nr. 16 – 2002/2 (XV Skandinaviske romanistkongress, Oslo, 12 - 17 august, 2002).

cuprinse în trei manuscrise, cu caractere chirilice, dintre care trei complete și una, probabil, parțială, după texte în limba italiană și unul după germană. În rândurile următoare voi descrie pe scurt aceste patru tălmăciri, subliniind câteva aspecte ale lor.

1. *Viața lui Scanderbeg*, tradusă în 1763, se află într-un manuscris conținut în *Miscellanea Codici diversi, serie II, n.67* de la Arhivele Statului din Veneția;

2. *Istorie de toată lumea și Viața Sfântului Felice de' Porri* [*Ristretto della vita, miracoli e canonizzazione di S. Felice de' Porri*], traduse în 1763, respectiv în 1764, se află într-un manuscris conținut în *Miscellanea Codici diversi, serie II, n.68* de la Arhivele Statului din Veneția;

3. *Viața Sfântului Iosafat*, tradusă în 1764, se află în manuscrisul *Cod. Slav. 73* de la Biblioteca Națională Austriacă.

1. Manuscrisul n.67 conține următoarele titluri și note:

Viața lui Scanderbeg (ff. 2^r-303^v):

f. 2^r: *Viața lui Scanderbeg – Vestitele și slăvitele fapte și biruințe, ce împotriva Turcilor au făcut Gheorghe Castriotul, ce se numea Scanderbeg, Domn și Stăpânitor al Epirului, unde se arată meșteșugul oștirei, și a chivernisi oștile, și a face gata soldații la război, pentru ca să fie biruitori în orice grea oștire – Tălmăcită de Vladul Boțulescul de Mălăești după limba italienească la Milan în Lombardia – La anul 1763.*

[*Boierii Albaniei*] (ff.304^r-308^r):

f.304^r: *Scurtă înștiințare de cei mai de-ntâi boieri ai Albaniei, cuprinzând însă și cei mai sus ziși în Istoria aceasta;*

[*Norocirea Casei Otomane*] (ff.309^v-314^r):

f.309^v: *Urmează aici pe scurt înștiințare de norocirea Casei Otomane carea den lăsarea dumnezeiască pentru grelele și multele păcate ale creștinilor au ținut și încă ține supt păgânească lege a lu Mehemet.*

În cuprinsul manuscrisului nu se fac precizări în legătură cu scrierea italiană utilizată. În urma comparării textologice a versiunii lui Boțulescu cu edițiile italiene de până la 1763, am identificat originalul după care s-a făcut traducerea românească, și anume o ediție din 1584, tipărită la Veneția în tipografia lui Altobello Salicato (cartea se află la Biblioteca Trivulziana din Milano, cota TRIV. I 623). Titlul exemplarului italian este foarte apropiat de versiunea lui Boțulescu, așa cum reiese comparând titlul de pe frontispiciul ei cu lema mai sus amintită a manuscrisului:

GLI ILLUSTRI |ET|GLORIOSI GESTI,|ET VITTORIOSE|IMPRESE,
|FATTE CONTRA TURCHI,|DAL SIGN. D. GIORGIO CASTRIOTTO,
|DETTO SCANDERBEG,|PRENCIPE D'EPIRRO. |Dove si mostra la vera
maniera del guerreggiare, di gover-|nare eserciti, di far pronti i soldati al
combattere,| e di restar vincitori in ogni difficile impresa. |Nouamente ristampati
& con somma diligenza corretti. |In Vinegia, Presso Altobello Silicato. 1584. |Alla
Libreria della Fortezza.

Am constatat identitatea şi în ceea ce priveşte ordinea capitolelor sau conţinutul lor. De asemenea, cele două fragmente cu caracter informativ de la ff. 304^r-314^r se regăsesc în originalul italian.

Pe baza unei examinări directe şi personale a manuscrisului s-au putut evidenţia următoarele caracteristici externe şi interne:

Legătură veche în piele maro cu flori impregnate pe margine şi în centru; manuscris din hârtie albă, subţire (hârtia foi de gardă este mai groasă), în octavo (21,5 cm x 16,5 cm), filigranul prezintă dungi şi o floare stilizată pe aproape fiecare pagină; ambele feţe sunt numărate de autorul însuşi pe partea superioară, la stânga şi, alternativ, la dreapta, cu sistemul de numărătoare prin literele chirilice de la 1 la 314; altcineva a mai adăugat o numărătoare în cifre arabe pe partea inferioară, la stânga, de la 1 la 166 (numărând doar prima faţă din fiecare pagină). Scrierea este cursivă, în chirilică, de o singură mână, ocupând întreaga pagină, fără adnotări pe margine.

Caracteristica principală a acestei traduceri este prezenţa a numeroase italianisme, fapt care se justifică datorită unui lexic tehnic căruia Boţulescu a trebuit să-i facă faţă, determinându-l să adapteze din punct de vedere morfologic termenul italianesc ori să calchiece sau, mai bine zis, pur şi simplu să transcrie termenul respectiv, adăugând, eventual între paranteze, o glosă sau sinonimul cel mai apropiat de cuvântul italianesc. Iată o listă parţială, dar sugestivă, de fragmente paralele, italiene şi româneşti, care ne arată modul în care Boţulescu a transpus textul italian:

1. **Provisione** di biada, fieni, paglie/ foarte bune **provizione** şi gătire de grăunte, fân...;

2. Esso Principe Amorat giunse in Albania... con **bombarde** grosse e altre **artiglierie** e con tutte quelle **provisioni** da guerra... / ... Amurat au ajuns în Albania... cu **bombarde** mari şi alte **artilerii** si cu toate **provizionurile** şi gătirile de oaste...;

3. E il quasi continuo **esercizio** che lui faceva / osteneala ce el mai totdeauna făcea în **ezercițiu**;

4. E mentre egli stava così intrattenendosi in vari **esercizi** militari... / ...cu a face multe feliuri de **ezerțiuri** ostești...;

5. ...e così mandate alcune squadre d'**arcieri**... / unde trimițând câteva steaguri de **arciari** (soldați cu lanțe);

6. ...fortificandola di mura, **bastioni** e trinciare... / întărindu-o cu ziduri cu **bastionuri** și cu șanțuri;

7. facci sonare a **raccolta** / fă să bată **raccolta** (: adunare :);

8. ... la quale sapendo certo che il **stato** del figliuolo... perveniva giustamente a me...; che non pretendono mai posseder gli altrui **stati** / ...carea știind foarte bine și adevărat că **statul** (:stăpânirea:) fiului ei să cădea cu dreptatea să rămâe mie; ...nu cearcă a moșteni ale altora **staturi**;

9. Et così subito spedì un **corriero** a Venetia... Ritornato **il corriero** da Venetia... / Și așa numaidecât au primit un **curier** (: călăraș :) la Veneția... Întorcându-se **curieriul** de la Veneția...;

10. ... e postovi dentro un grossissimo **presidio** di valorosissimi soldati Albanesi... / Și punind înlăuntru un gros **presidiu** (: streajă:) de viteji soldați albanezi...;

11 ... battendola con grossissimi cannoni e **colubrine** e con diverse e varie **machine da guerra**... / Bătându-o cu foarte mare tunuri și **colubrine**... și cu multe **machine de oaste**...;

12. ... e ne divennero in tanto timore che il vergognoso **esercito** tutto si mise in disordine... / ... și au fost ei atâta de înfricoșați că rușinatul **ezercito** (: oastea :) s-au pus în neorînduială ...;

13. Et così chiamati molti **ingegnieri** e altre persone pratiche... / Așa au chemat el mulți **ingenieri** și alți oameni practici...;

14. ... la provvide ... di tutte le **munitioni** necessarie ad una fortezza... / ... o au gătit... cu tot felul de **munizioni** ce sunt de trebuință într-o forțeță... [mai încolo: munițiile];

15. ... prezioze spoglie le quali Scanderbeg secondo il solito dividendo al suo esercito vittorioso e **trionfante** se ne ritornò... în Croia... / ...scumpe lucruri cari Scanderbeg după obiceiul său împărțând la oștea sa biruitoare și **triumfante** s-au înturnat... la Croia...;

16. ... Sebalia, ... il quale havendo corotto per gran somma di denari le guardie e **sentinelle**... / ... Zebalia, ... carele cu multă sumă de bani stricând credința strejilor, **sentinelilor** (: cui ce privilegiază și păzesc împrejur :);

17. ... con pagare ogn'anno ad esso principe tutto quel **tributo**... / plătind **tribut** (: haraci sau bir :) în toți anii sultanului...;

18. ... giudicò esser bene... il fare per qualche tempo **tregua** con lui... / ... socoti lucru înțelept a fi a face cu Turcul măcar pentru câțeva vreme **tregva**... (: acesta să zice latinește „armistițiu”, și este când să tocmește și să așază între neprietinii a nu să face război, pentru câțeva vreme, iar nu pace stătătoare pururea și să zice italienește „tregva” :);

19. ... e **raccomandato** lo stato suo alla moglie... / ... și **raccomandăluind** și lăsind statul său... muierii lui... [mai încolo: **mi raccomando** / **mă recomandăluiesc**;

20. **ribelle** / hain (: αποστάτης, grecește; ribello, italienește să zice :);

21. di molte **vettovaglie** / de multă zaharea, **vetovalii** ital.;

22. con **nazioni** totalmente disuguali / cu **națiuni** (: neamuri :) ce cu totul nu să potrivesc;

23. ... fece della sua gente e di quelli del Re tre **squadroni**...; il secondo... il terzo... (squadrone); ... i due squadroni del re... / ... au făcut den oamenii lui și dentr-ai craiului trei **scvadroni**...; al doilea **scfadron**, al treilea **scvadron**...; amândoaă **scvfadronurile**... [altă variantă: **scfadroni**].

Toate astea sunt o dovadă clară a procedului tipic la traducătorii români din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în momentul când se aflau în fața unei limbi care poseda deja un anumit repertoriu tehnic, absent sau abia incipient în limba lor maternă. În astfel de cazuri, recurgerea la alte limbi de circulație sau de referință culturală era o practică obișnuită. În cazul traducerii de față, Boțulescu, date fiind împrejurările speciale în care se găsea – izolarea de lumea exterioară și imposibilitatea de a utiliza mijloace de informare sau vreun alt instrument de referință –, a fost nevoit să se confrunte direct cu bogata terminologie tehnică

prezentă în textul italian și să apeleze la propria sa creativitate lingvistică în a găsi soluții adecvate limbii române. Evident, multe cuvinte îi erau deja cunoscute, despre unele, pătrunse în română în anii precedenți prin alte filiere, mai păstra o vagă amintire, în timp ce pe multe altele le întâlnea, foarte probabil, pentru prima dată. Unele lexeme utilizate de Boțulescu ar putea constitui prima și unica lor atestare în limba română. Mă refer, în special, la cuvinte ca: „arciari” (5), „colubrine” (11), „triumfante” (15), „vetovalii” (21), „scvadroni” (23) sau la calcul „machine de oaste” (11).

2. Manuscrisul n.68 conține următoarele titluri și note:

[Cuvânt către cititor] (ff.I-VII)

(f.I) *Istoria de toată lumea de la facerea ei până într-aceste vremi de lucrurile și faptele ce într-însă s-au întâmplat însă pe scurt. Tălmăcită den limba nemțească în limba românească de Vladul Boțulescu de Mălăești în Castelul Milanului în Italia în ținutul Lombardiei. La anul 1763;*

(f.II) *Iubitului cititor. Cu dreptate este și mare datorie fiecine are de a lucra și a face oricât și ce ar putea, dupe talantul ce-i este dat de milostivul Dumnezeu...;*

Istoria de toată lumea (pp.1-1060, 533^r-540^r):

f.1^r: *Istoria universală (adecâte a toată lumea de la facerea ei până într-acest veac. Pe scurt însă;*

f.533^r: *Aici se însemnează de (...) de niște înștiințări astronomice trebuincioase [textul care urmează este în italiană cu caractere latine]: Acciò che con maggior facilità veniamo alla cognizione di siti delle terre...;*

f. 536^r: *Câteva cuvinte den limba a unor noroade indiane din America;*

[Viața Sfântului Felice] (ff. 541^r-558^r):

f.541^r: *Înștiințare. Cum și cu ce fel de ținimonii Papa de la Roma face și pune în rândul sfinților pe cei ce mor în legea catolică romană, tălmăcită după italienească limbă den cartea ce are titlul [în italiană cu caractere latine]: Ristretto della vita, miracoli e canonizzazione di S. Felice de' Porri da Cantalice Capuccino (: Care va să zică Pe scurt istorie de viața, minunile și sfințenia canonică a sfântului Felice dei Porri de la Cantalice Capucin, și tipărită în Milan la anul 1712 în tipografia lu Iosif Pandolfo Malatesta. Tălmăcită în limba românească de Vladul Mălăescul logofătul aflându-se încă la închisoare în Castelul Milanului în Italia în ținutul Lombardiei. La anul de la Hristos 1764.*

Pe baza unei analize directe și personale a manuscrisului, s-au putut evidenția următoarele caracteristici externe și interne:

Legătură veche în piele maro cu flori impregnate pe margine și în centru; manuscris din hârtie albă, subțire (hârtia foi de gardă este mai groasă), în octavo (21,5 cm x 16,5 cm), filigranul prezintă dungi și o floare stilizată pe aproape fiecare pagină; primele șapte foi (I-VII) nu sunt numerotate; de la p.1 la p.1060 ambele fețe sunt numerotate de autorul însuși în partea superioară, la stânga și alternativ la dreapta, cu sistemul de numărătoare în cifre arabe; de la p.1060 începe o nouă numărătoare, nu a autorului ci a altcuiva, tot în cifre arabe pe partea inferioară, la stânga, de la 530 la 548 (numărând doar prima față din fiecare pagină). Foile 531-532 sunt albe. Pe foile 541^r-558^r există și o numărătoare a paginilor cu cifre în chirilică de la 1 la 35, care aparține autorului. Scrierea este cursivă, în chirilică, de o singură mână, ocupând întreaga pagină, fără adnotări pe margine.

Pentru traducerea *Istoriei*, Boțulescu afirmă că a utilizat un text în limba germană, fără alte indicații. Acest text nu a fost încă identificat. Cât despre *Viața sfântului Felice de' Porri*, așa cum se poate citi pe pagina respectivă, Boțulescu ne oferă chiar referința bibliografică a textului italian utilizat pentru traducere; exemplare ale cărții menționate se află la Biblioteca Centrală a Călugărilor Capucini din Roma (cota 27 H 3) și la Biblioteca Franciscano-capucină din Milano (cota 7346). Fiind ediții cu aproape trei sute de pagini, este evident că Boțulescu nu a tradus integral cartea de care dispunea, ci doar optsprezece pagini.

Partea cea mai impresionantă, dar în același timp emblematică din punct de vedere lingvistic, a acestui manuscris, sunt paginile introductive, unde traducătorul se adresează *Iubitului cititor* într-un fel de testament spiritual, el exprimându-și toată amărăciunea pentru anii lungi de detenție, pentru înrăutățirea sănătății sale și pentru suferința de a fi departe de patria sa de care îl leagă limba, „limba patriei mele, de atâtea ani neexerțeluită și părăsită”. Totodată, Boțulescu precizează marile dificultăți cu care a trebuit să se confrunte lucrând la traducerile sale:

„Primește dară cu bună inemă, o iubite, cititoriule, această puțină osteneală, măcar că, a zice adevărul, nu puțină am avut în tălmăcirea aceștei istorii. De vreme ce, fiind limba noastră românească foarte îngustă, iar nu ca alte limbi, cum nemțească, grecească iproci, bogate și îndestulate de cuvinte, a putea chiar numi si a dăscoperi firea a orice nume și cuvânt, cu greu mi-au fost”.

Aceste cuvinte sunt emblematice pentru situația limbii române din acel secol pentru că Boțulescu subliniază, încă o dată, ceea ce și cărturarii din secolul anterior constataseră, și anume, dificultățile activității de traducere din cauza

„strâmtării”, „îngustimii”, „scurțimii” limbii române (v. M. Georgescu în CILRL:24).

3. Manuscrisul Cod. Slav. 73 conține:

Viața Sfântului Iosafat (ff. 2^v-120^r);

f.1^r: *Viața Sfântului Iosafat per carele Varlaam l-au întors la credința creștinească – Tălmăcită den limba italiană în românească de Vladul Boțulescul de Mălăești, logofătul, aflându-se la închisoare în Castelul de la Milano în Italia. La anul de la Ch.s 1764.*

Această traducere este cea mai interesantă din punct de vedere literar. Ea reprezintă o autentică raritate, fiind singura versiune a celebrului roman bizantin *Istoria lui Varlaam și Ioasaf* cu o solidă tradiție în literatura română veche, în cadrul bine cunoscutului gen literar al „Cărților populare”, tradusă după o ediție italienească, anonimă, de tip „școlar”, una din numeroasele ediții prescurtate ale celebrului roman care circulau în Italia bucurându-se de un public larg de cititori. O altă versiune, tot după o ediție italienească, a fost redactată de Samuil Micu Klein înainte de 1782, dar, din păcate, manuscrisul s-a pierdut, fapt care întărește primatul versiunii lui Boțulescu.

Dat fiind faptul că ne-a fost imposibil, până acum, să am acces direct și personal la manuscris – sunt doar în posesia microfilmului manuscrisului – putem realiza descrierea lui în mod indirect, comparându-l cu celelalte două manuscrise ale căror caracteristici, externe și interne, cum am amintit, le-am putut verifica personal la Arhivele din Veneția.

Descrierea indirectă, în ceea ce privește caracteristicile grafice și externe, cu excepția filigranului hârtiei pentru care ar fi necesară, fără îndoială, o examinare directă, este, deocamdată, posibilă grație fotocopiei, dar, ea poate fi confirmată dacă o confruntăm cu informațiile de numai câteva rânduri, însă foarte prețioase, de la sfârșitul copiei după traducerea lui Boțulescu efectuată la Viena, în 1878, de folcloristul și filologul Grigore G. Tocilescu (1878-79), copie manuscrisă pe care succesiv a dăruit-o Bibliotecii Academiei unde se și află sub cota BAR 417 (v. Moraru, Velculescu, 1978:452-453):

„Legătură veche în pelle (sic) peste tot cu flori imprese; format în quart-o (coală de scris). Pagine (sic): 120 scrise cursiv”.

Această descriere corespunde exact cu ceea ce am putut verifica la celelalte două manuscrise: și acestea, cum am văzut, sunt legate cu o copertă în piele decorată cu motive florale, iar dimensiunile, chiar dacă Tocilescu propune un format diferit, trebuie să fie aceleași, dovadă fiind faptul că numărul rândurilor pe fiecare pagină, în toate cele trei manuscrise, oscilează constant între 20 și 23.

Pe baza celor spuse, iată, deci, descrierea completă a manuscrisului:

Legătură veche în piele maro cu flori impregnate; manuscris din hârtie, în quarto (în octavo), ambele fețe sunt numărate de autorul însuși în partea superioară, la stânga și alternativ la dreapta, cu sistemul de numărătoare prin literele chirilice de la 1 la 120; altcineva a mai adăugat o numărătoare în cifre arabe pe partea inferioară, la stânga, de la 1 la 62 (numărând doar prima față din fiecare pagină). Pagina de frontispiciu (f.1^r) și ultima (f. 120^r) sunt marcate cu ștampila bibliotecii (BIBLIOTHECA PALAT VINDOBONIENSIS). Scrierea este cursivă, în chirilică, de o singură mână, pe întreaga pagină, fără adnotări la margine.

Textul italian care stă la baza traducerii este, cum am pomenit mai sus, o ediție de tip „școlar”, un fel de „livre de poche”. Nu trebuie să uităm că *Istoria lui Varlaam și Ioasaf* a fost, de-a lungul secolelor, în Italia, ca și în toată Europa, un adevărat best-seller editorial, retipărit și difuzat constant în ediții prescurtate și refăcute potrivit exigențelor publicului. A găsi textul utilizat de Boțulescu în uriașul număr de ediții a reprezentat, deci, un adevărat act de vitejie filologică. S-au propus diferite ediții, dar nici una nu corespunde textului tradus². Ediția pe care, însă, am putut s-o găsim la Biblioteca Nazionale Braidense din Milano, ce se află legată într-un volum împreună cu un alt text (*Vita del B. Gaetano Tienne*, scritta dal P.D. Gio. Battista, in Vicenza appresso Francesco Groffi, 1626) sub cota E.I.238, este, fără îndoială, sursa traducerii lui Boțulescu. Este vorba de o ediție de 72 de pagini, anonimă, publicată la Milano în tipografia lui Gio. Battista Malatesta, fără dată; totuși, se poate calcula, pe baza anului morții tipografului (1650), că a circulat în prima jumătate a secolului al XVII-lea (v. Santoro, 1965:331-332). Pe pagina de frontispiciu, unde este și o xilografie cu imaginea celor doi sfinți, se poate citi:

VITA DI |S. GIOSAFAT, |CONVERTITO DA |BARLAAM.| In Milano, Per Gio Battista Malatesta R.C.|Con licenza de' Superiori

Ca să demonstrez că ediția de la Milano este sursa traducerii lui Boțulescu, pun în paralel prima pagină a ediției italienești (textul M) cu *incipit*-ul manuscrisului (textul B), de unde se evidențiază, în mod clar, fidelitatea lor textuală:

² Ediția propusă de Turdeanu în studiul d-sale (1985:369-370) - *Storia de' santi Barlaam e Giosafat tratta da scrittori ecclesiastici. In Bologna per le stampe del Sassi. Con approvazione* - se află la Biblioteca Vaticanului sub cota Ferr. V 7321 11 - nu poate fi textul tradus de Boțulescu pentru simplul motiv că, în afara faptului că nu corespunde punct cu punct cu textul tradus, îi lipsește, așa cum recunoaște Turdeanu însuși, parabola privighetorii, prezentă, în schimb, în ediția de la Milano și reprodușă, bineînțeles, de Boțulescu în traducerea sa.

(M, p.3)

Si legge nelle antiche Historie, che in India fù vn Rè, nominato Auenerio huomo crudelissimo contro gli Christiani, il quale haueua fatto quella legge nel suo Reame, che tutti gli Cristiani fossero dispersi per l'odio grande, che portava a quelli & mandaua per tutte le sue Città, & Castella perseguitando, & uccidendo li Cristiani. Dicesi, che la donna di questo Rè non poteva hauer figliuoli, onde il Rè ne sentiva già dolore, e molte volte haueua fatto congregare li Sacerdoti delli Idoli, & Tempij, & fatteli grande offerte, & presenti accioché essi pregassero li loro Dei, & Idoli, che li dessero gratia, ch'egli potesse hauer figliuoli: ne già per tanti prieghi esso poteva hauer figliuoli: ma come piacque al Nostro Signor Giesù Cristo, doppo vn poco di tempo la donna del Rè s'ingraudò; onde il Rè...

(B, f.2^r)

Să citește în vechile istorii că în India au fost un crai anume Avenerio, om foarte crud și tiran împotriva creștinilor, carele făcuse această lege în crăia lui: ca toți creștinii să fie răsiți pentru multa ură ce avea asupra lor și trimitea pen toate cetățile sale și casteluri izgonind și ucigând creștinii. Să zice că muiera acestui crai nu putea să aibă fii, unde craiul avea mare durere. Și de multe ori poruncise a să aduna preoții idolilor lor și capiștii, făcându-le lor mari făgăduieli și daruri pentru ca ei să se roage dumnezeilor lor și idoli, ca să-i dea milă pentru ca să poată avea fii. Dar nici cu mijlocul de atâtea rugăciuni nu putea el avea fii. Dar apoi, fiind voia și plăcerea domnului Iisus Hristos, după o puțină vreme, muiera craiului au fost îngrecată. Unde craiul //

În încheiere am vrea să subliniem că traduceriile lui Vlad Boțulescu sunt reprezentative pentru situația limbii române din epocă: ele reprezintă toate caracteristicile tipice ale evoluției sale interne și, ca atare, sunt documente prețioase și de mare folos, contribuind la definirea, dintr-o perspectivă cu totul aparte, a unui moment de răscruce în evoluția limbii române moderne.

Bibliografie

CILRL – Chivu Gh., Georgescu M., Gheție I., Moraru Al., Suciu E., Vîrban Fl., Zgraon Fl., *Contribuții la istoria limbii române literare – Secolul al XVIII-lea (1688-1780)*, Ion Gheție și Gheorghe Chivu (coordonatori), Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000.

DLIR – *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Academia R.S. România, Institutul de Lingvistică, Istorie literară și Folclor al Universității „Al. I. Cuza” Iași, București, 1979 (a doua ediție, *Id.*, Academia Română, Institutul de Filologie română „Alexandru Philippide” Iași, București-Chișinău, Editura Academiei Române, Editura Gunivas, 2002.

- Iorga, N.
 1899 *Studii de istorie și teorie literară*, „Literatură și artă română”, an IV, nr.2, p.18-28;
 1928 *Livres populaires dans le sud-est de l'Europe*, „Bulletin de la Section Historique”, tome XIV, București, Cultura Națională ;
 1969² *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, p.414-417 .
- Mazilu D. H.
 1979 *Varlaam și Ioasaf – Istoria unei cărți*, București, Editura Minerva;
 1991 *Vocația europeană a literaturii române vechi*, București, Editura Minerva;
 2003 *Voievodul dincolo de sala tronului*, Iași, Editura Polirom.
- Moraru, M., Velculescu, C.
 1978 *Bibliografia analitică a cărților populare laice* (Partea a II-a), București, Editura Academiei R.S. România, p.437-500.
- Santoro, C.
 1965 *Tipografi milanesi del secolo XVII*, La Bibliofilia, anno LXVII -1965-dispensa 3^a, pp.303-335.
- Simonescu, I. D.
 1926 *Încercări istorico-literare*, I, Câmpulung Muscel, Editura Librăriei I. N.Staici.
- Turdeanu, E.
 1985 *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des principautés roumaines* (*Le romain de Barlaam et Ioasaph en roumain: les versions d'Udriște Năsturel, de Vlad Boțulescu et des „Vies des Saints”*), E.J. Brill, Leiden, p.327-380.
- Tocilescu, Gr.G.
 1878-79 *Adresă*, „Analele Academiei Române”, t. XI, secț. I, București.

A Forgotten Romanian Translator of the 18th Century : Vlad Boțulescu and His Italian “Exile”

*We have chosen to focus on a Romanian scholar of the 18th century, Vlad Boțulescu, secretary of the Cantacuzino princes of Wallachy. Minor figure of the Romanian cultural environment, Boțulescu is however known for his activity as a translator; though his works, all of them manuscripts, have been little studied by Romanian researchers. We, therefore, present these manuscripts, presently found in the State Archives of Venice and the Austrian National Library of Vienna, with particular attention to the ones translated from Italian. For these, namely: *Viața lui Scanderberg*, *Viața Sfântului Ioasaf*, and *Viața Sfântului Felice de' Porri*, we have also identified the original texts used for the translations, thus correcting or completing assertions made by previous researchers with regard to such originals.*